

**A MUNKÁSMOZGALOM KEZDETEI FRANCIAORSZÁGBAN
[ADALÉKOK A JÚLIUSI MONARCHIA POLITIKAI-IDEOLÓGIAI
ARCULATÁHOZ (1830—1848)]**

D. SZÉNÁSI ÉVA

Az 1789-es polgári forradalom győzelme megnyitotta a kapitalista fejlődés útját Franciaországban. A tőkés rend konszolidációja Napóleon császársága idején ment végbe, ekkor születtek azok az intézmények, törvények és intézkedések, amelyek véglegesítették a polgárság uralmát. Noha a restaurációs időszak bizonyos korlátok közé szorította a kibontakozó kapitalista fejlődést, mégis, létének fenntartása érdekében, kompromisszumokra kényszerült a burzsoáziával. Végül elsőként a júliusi monarchia biztosítja azokat a kedvező feltételeket, amelyek a tőkés termelési viszonyok szélesebb körű elterjedéséhez és ezzel összefüggésben a munkásmozgalom kialakulásához vezetnek.

Franciaország a XIX. század első felében gazdaságilag a világ második legfejlettebb országa, a kor ipari nagyhatalmához, Angliához képest azonban mégis korszakos hátrányban van. Míg Angliában az ipari forradalom és a gyáripar kialakulása szempontjából döntő jelentőségűnek a XVIII. század második fele tekinthető, addig Franciaországban ez a folyamat a XIX. század első felében kezd kibontakozni, de tetőpontját a második császárság idején éri el. A francia ipar ugyanis az angollal ellentétben, a csak szórványosan fejlődő nagyipar mellett, megőrzi döntően kisüzemi és manufakturális jellegét. 1845-ben mindössze 3200 olyan üzem létezik, amely 50 munkánál többet foglalkoztat, és csak 135, amelyben 500-nál több munkás dolgozik.¹ Így a 30-as években a francia gazdasági élet szerkezetét sajátos kettősség jellemzi: a még túlsúlyban lévő tradicionális ipar (kézműipar, háziipar), és a kialakulóban lévő modern, gépi nagyipar együttélése. Bár az ipar fejlődése 1827—48 között megháromszorozódik, az ország mégis megőrzi döntően mezőgazdasági jellegét.

A gazdasági fejlődés azonban korántsem zavartalan, és ez különböző okokra vezethető vissza. Első helyen említhetjük a hittelélet elégtelenségét, amely gátolja mind az ipar, mind a mezőgazdaság nagyobb arányú fellendülését, mivel a meglévő hitelszervezetek, bankok a jelentősebb befektetések finanszírozásához nem rendelkeznek elegendő tőkével. Ismeretes, hogy az új bankpolitika alapjai csak az 50-es évek elejére alakulnak ki, így a polgárkirály uralkodása idején a pénztőkések spekulációit lényegileg semmi sem korlátozza egészen az 1847-es gazdasági válság kirobbanásáig. Ebből a szempontból rendkívül találó Marxnak az a megállapítása, hogy „a júliusi monarchia nem egyéb volt, mint a francia nemzeti gazdaság kiaknázására alakult részvénytársaság, ...”² Másodszor pedig nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt sem, hogy a megerősödő kereskedelmi- és banktőke inkább külföldi vállalkozásokat finanszíroz (ami tipikusan francia jelenség), és nem vagy csak részben kapcsolódik be. a hazai gazdasági élet vérkeringésébe.

A júliusi monarchia mélyreható változásokat idézett elő a társadalom szerkezetében is. A sajátos iparfejlődés következtében nagyszámú marad a közép- és kispolgári réteg, amely rányomja bélyegét a francia munkásmozgalom ideológiai fejlő-

désére. E társadalmi rétegek illúzióit fejezik ki a különböző utópista és kispolgári szocialista gondolkodók elméletei. A munkások többségét is a kisipar foglalkoztatja, a nagyüzemi munkásság tényleges száma kb. 1 millióra tehető, és főleg a nagyobb ipari központokba koncentrálódik (Párizs és környéke, Lyon, Lille). A munkásosztály legöntudatosabb elemei ez utóbbi rétegből kerülnek ki. Franciaországban a legforradalmibb, legszervezettebb munkásrétegek pedig a textiliparban és az építőiparban dolgoznak.

Az ország gazdasági szerkezetével összefüggésben jelentős a paraszti tömegek számaránya a társadalomban. A nagybani termelés a falusi gazdaságok hanyatlását eredményezi, de a munkájuktól megfosztott, városba áramló paraszti tömegeket a kialakuló nagyipar nem képes foglalkoztatni. A júliusi monarchia csak a polgárság egy szűk rétegének, nevezetesen a bank- és kereskedelmi burzsoáziának gazdasági hatalmát teremti meg, és vonja be a politikai hatalom gyakorlásába, a polgárság többségét alkotó ipari burzsoázia viszont mindvégig a rendszer hivatalos politikai ellenzékeként tevékenykedik.

A monarchia politikai rendszerét a történészek általában „antidemokratikus liberalizmus”-ként jellemzik. Az 1830-ban elfogadott új alkotmány — a restauráció Alkotmányos Chartájával ellentétben, ahol a végrehajtó hatalom elsőbbségét élvezett —, nagyobb cselekvési szabadságot biztosít a képviselőháznak. Az 1831-es választójogi törvény a restauráció kereskedelmi és pénzarisztokráciája számára hátrányos választójogi törvényhez viszonyítva 100 000-ről 200 000-re növelte a választók számát, de a magas census még így is csupán a burzsoázia egy szűk rétegének tette lehetővé a hatalomban való közvetlen részvételt. A francia burzsoázia többséget kitevő kis- és középvállalkozóknak szólt Guizot cinikus mondása: Gazdagodjatok! — ha választójoghoz akartok jutni. Az angol parlamentarizmussal ellentétben — ahol mint ismeretes a király uralkodik, de nem kormányoz — Lajos Fülöp beleszól a kormányzásba, fenntartja a miniszterelnök kinevezésének jogát, aktívan beavatkozik a parlamenti harcokba ahol saját pártot is létrehoz.

A francia munkásmozgalom kialakulását vizsgálva először említést kell tennünk bizonyos, a fejlődést negatívan befolyásoló tényezőkről. Egyfelől a munkásszervezetek kialakulását nagymértékben hátráltatta az 1791-ben született és 1864-ig érvényben lévő Le Chapelier-törvény, amely megfosztotta a munkásokat az egyesülési és sztrájkjogtól, és egyenesen bűncselekménnyek minősítette a szervezkedést. Másfelől pedig a francia munkásmozgalom nagy forradalmi múlttal, a politikai harc gazdag hagyományaival és kétségtelen eredményeivel rendelkezik. A forradalmi tradíciók pozitív hatása azonban negatív következménnyel járt; nevezetesen a szabadság, egyenlőség, testvériség eszméi bizonyos illúziókat keltettek a munkásosztályban a burzsoázia forradalmiságát illetően, és ezzel zavaróan hatottak az új osztályellentétek felismerésében. Ekkor még nem vált világossá, hogy „... az ész birodalma semmi egyéb nem volt, mint a burzsoázia eszményített birodalma; hogy az örök igazságosság a burzsoá igazságszolgáltatásban találta megvalósulását; hogy az egyenlőség a törvény előtti polgári egyenlőségre lyukadt ki, hogy az emberi jogok egyik leglényegesebbjének kikiáltották — a polgári tulajdont, és hogy az észállam, a Rousseau-féle társadalmi szerződés mint polgári demokratikus köztársaság lépett életbe és léphetett csak életbe”.³

A munkásmozgalom Franciaországban a *burzsoá köztársasági mozgalomból* fejlődött ki, vált önálló politikai erővé, és ez a folyamat a júliusi monarchia idején megy végbe. (A munkásosztály önálló politikai erőként történő fellépése pedig az 1848-as júniusi felkelés időpontjára tehető). Franciaországban tehát a republikánus

érzelmű polgárság volt a burzsoáziának az a haladó rétege, amely „saját műveltsége elemeit” nyújtotta a szerveződő proletariátus számára.

A köztársasági mozgalom tevékenysége a restauráció utolsó éveiben erősödik meg, és a nagy francia forradalom eszméje az az erő, amely az egyébként igen heterogén táborat összefogja. Politikai ideáljuk az általános választójogon alapuló köztársaság, de a júliusi forradalom győzelmét követően egyes csoportjai kiegyeznek egy alkotmányos monarchiával is. Ezzel kapcsolatban LAFAYETTE márki, a mozgalom egyik vezéregyénisége így fogalmaz: „Ma a francia népnek egy népi trón kell, amit republikánus, tisztán republikánus intézmények vesznek körül.”⁴

A júliusi események változásokat idéznek elő a köztársasági táboron belül: a mozgalom újjászerveződése különböző társaságokban indul meg, amelyek tevékenységébe a régiek mellett Blanqui, Trélat, Barbès vezetésével egy fiatal értelmiségi és kispolgári származású réteg is bekapcsolódik. Ezzel egy időben erős polarizáció indul meg a mozgalomban, amelynek során két tendencia kezd kialakulni: egy *mérsékelt*ebb, elsősorban politikai követeléseket megfogalmazó, parlamenti harcot hirdető, és egy a társadalmi problémákat felvető *radikálisabb* politikai irányvonal. Az elsőt a „*Segíts magadon az Isten is megsegít*” (Aide toi le Ciel t'aidera) társaság képviseli, amelynek vezetői között Cavaignac, Marras, Arago és Garnier-Pagès is megtalálható. A második csoporthoz a „*Nép Barátainak Társasága*” (Société des Amis du Peuple) sorolható, vezetői Raspail, Trélat és Blanqui. A társaság komoly felvilágosító munkát végez a proletariátus körében, és ez az első olyan republikánus szervezet amely kiadványaiban követeli a munkásosztály szociális helyzetének javítását. Bár meg kell jegyeznünk, hogy még ebben az időszakban a köztársasági mozgalomnak a szociális kérdések felé történő tájékozódása nem tekinthető egyelőre kidolgozott politikai koncepció eredményének, hanem sokkal inkább azzal hozható összefüggésbe, hogy a gyáripár elterjedése folytán a munkásosztály rosszabbodó helyzete mint a kor sajátos morális kérdése hívta fel magára a mozgalom figyelmét. 1832-ben Napóleon tábornokának Lamarque-nak temetése alkalmából a társaság komoly politikai megmozdulást szervezett a júliusi monarchia ellen. E megmozdulást többek között az tette híressé, hogy ekkor használták először a vörös lobogót.

Az ezt követő hatósági fellépés a szervezet működését lehetetlenné teszi, és vezetőinek többsége 1832-ben megalakítja az „*Emberi Jogok Társaságát*” (Société des Droits de l'Homme), amely a kor legjelentősebb legális republikánus szervezetének tekinthető. A társaság, mint elnevezése is mutatja, programjában a nagy francia forradalom jakobinus eszméihez, az 1793-as Emberi Jogok Nyilatkozatához nyúl vissza, életre kelti a Robespierre-kultuszt. A szervezet szakít a monarchia pártjaival, megkérdőjelezi a republikánus parlamenti akciók eredményességét, és vezetésében egyre inkább a forradalmi akciók hívei kerülnek előtérbe. A társaság kiterjedt fővárosi és vidéki szervezetekkel rendelkezik.

A júliusi forradalmat általános elégedetlenségi hullám követte, és az 1832-ig elhúzódó gazdasági válság hamarosan felszínre hozta a rendszer társadalmi problémáit. Franciaországban ettől az időtől kezdve válnak a sztrájkok a munkásosztály fő fegyverévé, a gazdasági követelések politikai tartalommal telítődnek, kiobbannak az első munkásfelkelések, amelyek még ösztönös jellegűek voltak. Az 1831-es esztendőnek legkiemelkedőbb munkásmozgalmi eseménye a francia selyemipar központjában, Lyonban novemberben kitört ösztönös megmozdulás, amely hamarosan felkeléssé szélesedett. A „dolgozva szabadon élni, vagy harcolva meghalni” jelszóval küzdő tákácok megmozdulását csak három napig tartó véres küzdelemben tudták a kormány csapatai leverni.

1833-ban tovább folytatódtak a sztrájkok a nagyobb ipari központokban, Nantes-ban, St. Étienne-ben, amelyek szervezésében a republikánus társaságok is részt vettek. 1834. április 5-én az Emberi Jogok Társasága támogatásával újabb felkelés robbant ki Lyonban. A második lyoni felkelés során a munkások nemcsak a bérek felemelését és a munkaidő csökkentését követelték, hanem a köztársaság kikiáltását is. Nyolc nap múlva Párizsban is hasonló megmozdulásra került sor, a dolgozók barikádokat emeltek a munkásnegyedekben, a katonaság terrorja a Transnonain utcai vérengzésben érte el csúcspontját, ahol egy utca ártatlan lakóit mészárolták le.

A politikai hatalom megszilárdulásával egyidőben a rendszer támadást indít a köztársasági és munkásmozgalom ellen. Az 1834-es munkásfelkelések leverése után 164 republikánus vezetőt tartóztattak le részvétel vádjával. Még ugyanebben az évben erős rendőri ellenőrzés mellett mindössze 20 főben maximálták a munkásszervezetek legális tagjainak létszámát. 1835 júliusában a király elleni merénylet pedig alkalmat adott az ún. szeptemberi törvények meghozatalára, amelyek többek között politikai vétség esetén lehetővé tették a bírósági eljárás megkönnyítését, a megszigorított sajtótörvények pedig a republikánus orgánumokat betiltását célozták. E törvények és a rendőri üldözés természetesen a köztársasági mozgalom visszaesését és a különben így gyenge munkásszervezetek széttzilárdolását eredményezték. A munkásszervezetek legelterjedtebb formái egyre inkább a kölcsönös segélyegyletek (*sociétés des secours mutuels*) lesznek, a szakszervezetek elődei, amelyek betegség, halál, munkanélküliség esetén nyújtanak csekély és alkalmi anyagi támogatást.

Az 1835. szeptemberi törvények világossá tették a politikai reformot békés úton megvalósítani kívánó republikánus propaganda eredménytelenségét. A köztársasági tábor jobboldala továbbra is a mozgalom legális keretek között tartására törekedett, a munkáscsitzályhoz közel kerülő irányzat viszont a szervezkedés lehetőségét földalatti, illegális szervezetek, ún. titkos társaságok létrehozásában jelölte meg. Ezzel lényegében a munkáscsitzály szervezeteinek tömegkapcsolattal nem rendelkező, torzult formái jönnek létre. A titkos társaságok létrejöttének okát közvetlenül a szeptemberi törvényekben kell keresnünk, mint DOLLÉANS *A munkásmozgalom története 1830—1871* c. munkájában megjegyzi: „Ezek a társaságok annak az átalakulásnak a következményei, amelyeket az események (az 1834-es eseményekre utal — Sz. É.) kényszerítenek a republikánus propagandára.”⁵

A titkos társaságok története napjainkban még koránt sincs feldolgozva, a tisztánlátást nehezíti az is, hogy a társaságok a rendőri üldözés miatt gyakran felbomlanak és más néven alakulnak újjá. E társaságok lesznek az első tisztán munkásszervezetek, amelyek ideológiailag a babeufi kommunista eszmékből táplálkoznak. Az Egyenlők összeesküvésének történetét Babeuf harcostársa BUONARROTI teszi közzé 1828-ban *A Babeufnek tulajdonított összeesküvés az egyenlőségért* címen.⁶ Babeuf és Buonarroti tevékenységére vonatkozóan MARX: *A moralizáló kritika és a kritizáló morál* c. művében a következőket jegyzi meg: „A legkövetkezetesebb republikánusok, Angliában a *levellerek*, Franciaországban Babeuf, Buonarroti stb. proklamálták elsőként a „szociális kérdéseket”. „Babeuf összeesküvése”, melyet barátja és elvtársa Buonarroti írt le, mutatja, hogyan merítették e republikánusok a történelmi „mozgásból” azt a belátást, hogy a *monarchia* és a *köztársaság* szociális kérdésének megszüntetésével még nem oldódott meg egyetlen „szociális kérdés” sem a proletariátus szellemében.”

Buonarroti tehát az egyetlen élő személy, aki összeköti a két évszázadot, részt vesz a babeufi összeesküvésben, és az utókor számára továbbítja Babeuf kommunista elképzeléseit és forradalmi módszereit. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy műve az egyik legnagyobb hatású írás, és mint TCHERNOFF: *A Republikánus Párt a júliusi monarchia idején* c. alapvető monográfiájában megjegyzi: „Buonarroti könyve a francia forra-

dalom történetének egyik elsőszámú kézikönyve lesz...”⁸. Bónarroti egyébként idős korára való tekintettel személyesen nem vett részt a titkos társaságok szervezésében (1837-ben hal meg), tanításai August Blanqui révén terjednek el. Blánqui, a titkos társaságok enigmatikus vezéregyénisége, Babeuf és Buonarroti nyomán a forradalmat szűk összeesküvő csoport fegyveres akciójaként képzei el, és a hatalom megragadásában elfogadhatónak tartja a diktatúrát.

Az első titkos szervezetek az 1834-ben Berryer-Fontaine vezetésével alakult „*Forradalmi Légiók*” (Légions Révolutionnaires), valamint a Blanqui, Bernard és Huber által létrehozott „*Családok Társasága*” (Société des Familles) voltak. 1836-ban a rendőrség által leleplezett 1200 tagot számláló „Családok Társasága”-nak vezetői 1837-ben új szervezetet hoznak létre „*Évszakok Társasága*” (Société des Saisons) néven. A társaság szigorúan konspiratív felépítésével a babouista hagyományokat elevenítette fel: „A társaság szervezetének bázisát a hét adta, amely hat tagból állt, és vezetőjét vasárnapnak hívták. Négy összegyűlt vezető alkotott egy hónapot és júliusnak nevezett vezetőikkel együtt képeztek egy 29 tagú csoportot. Három hónap egy évszakot alkotott, vezetőiket tavasznak hívták, és a négy évszak egy évet képezett, amelyet egy forradalmi vezető irányított.”⁹ A társaság brossúráiban a köztársaság létrehozásáért harcol, amelyben „a nép gyakorolhatja jogait”, de ennek megvalósulásához „forradalmi hatalomra” van szükség. E szervezet nevéhez fűződik az 1839 májusában Párizsban kirobbantott felkelés, amely kudarcot vallott, és egyben rávilágított a tömegbázist nélkülöző babouvista taktika helytelenségére.

A 30-as évek második felétől a hazai társaságokon kívül főleg német emigránsok hoztak létre Franciaországban különböző titkos szervezeteket. Ezek közül kiemelkedik az 1836-ban Theodor Schuster vezetésével megalakult „*Igazak Szövetsége*”. Az emigráció új vonásokkal gazdagította a francia munkásmozgalmat, és annak gyors internacionalizálódásához vezetett.

A 40-es évektől kezdődően, nem utolsósorban a párizsi felkelés sikertelensége nyomán, az erőszakos forradalmi eszközöket követő babouvista irányzat mellett a kommunizmus békés úton történő megvalósítását hirdető eszmék is elterjedtek. E nézetek legfőbb képviselője Étienne Cabet, aki angliai száműzetése során írja meg az 1839-ben megjelenő „*Utazás Ikáriában*” c. művét, amelyben egy békés úton megvalósult utópista kommunista társadalmat vázol fel. A két kommunista irányzat között éles harc bontakozik ki a titkos társaságon belül a követendő *forradalmi módszerek* kérdését illetően.

1840-ben megalakul a „*Kommunista Társaság*” (Société Communiste), majd az „*Egalitárius Dolgozók*” (Les Travailleurs Egalitaires) titkos szervezete, amelyben mindkét irányzat hívei részt vesznek. Jól tükrözi a kommunista elképzelések sokszínűségét Franciaországban ENGELSnek *A társadalmi reform előrehaladása a kontinensen* c. írása: „...a kommunizmus sebesen terjed Párizsban, Lyonban, Toulouse-ban meg a királyság többi nagy városában, ipari centrumában; egymás után alakultak a különféle titkos szervezetek, amelyek között a „Travailleurs égalitaires”, vagyis egyenlőségpárti munkások és a humanitáriusok voltak a legjelentősebbek. Az egalitáriusok meglehetősen „faragatlan társaság” voltak, mint a nagy francia forradalomban a babouvisták, a világot a munkások közösségévé akarták változtatni ... A humanitáriusok főleg a házasság, a család és egyéb hasonló intézmények elleni támadásairól voltak ismereteseek. Ez a két párt, valamint még vagy két-három másik, igen rövid életű volt, s a francia munkásosztály zöme csakhamar azokat a tanitételeket fogadta el, amelyeket Cabet- „Pére Cabet” (Cabet apó), — amint nevezik — hirdetett, s amelyeket a kontinensen ikáriai kommunizmus néven ismernek.”¹⁰ A különböző irányzatok együttélését a Kommunista Társaságon belül jelzi a három szekció elne-

vezése is: vannak a tulajdonképpeni kommunisták, a reformisták és az egalitáriusok csoportjai, amely utóbbiak hívei leginkább az erőszakos akcióknak.¹¹ Az „Egalitárius Dolgozók” dokumentumaiban is jól megfigyelhető a babouvista és a cabetista irányzat eszméinek keveredése, taktikájukban nem szerepelnek utalások a közvetlen forradalmi akciókra, hanem olyan program kidolgozására törekszenek, amely megfelel a különböző ideológiai csoportok érdekeinek.

A politikai rendszer minden mesterkedése ellenére a 40-es évekre jelentősen megerősödtek a munkásosztály szervezetei, gyarapodott a társulások száma, fokozódott egységük és egyre több nagyméretű sztrájkot szerveztek. A szervezethez növekedését bizonyította az a sztrájkhullám is, amely 1840-ben Párizsban tört ki 60 000 munkás részvételével. Ezután szinte nem múlt el év a munkásosztály megmozdulása nélkül. 1844-ben beszüntették a munkát a Loire-menti szénbányák és a környező ipari központok dolgozói. Az 1846—47-es esztendőktől — a gazdasági válság előjeleként (aszály, burgonyavész) — sokasodtak az élelmezési gondok, kenyérhiány és drágaság miatt kirobbant sztrájkok.

Erre az időszakra a National és a Réforme újság köré csoportosuló „hivatalos” republikánus irányzat propagandája is új formát öltött a bankettmozgalom keretében, amelynek sarkalatos követelése a választójog kiterjesztése volt. E mozgalom — mint a monarchiával szembeni elégedetlenség egyik kifejezési formája — 1847-től vesz majd újabb lendületet. A republikánusok bankettjei mellett a kommunisták önállóan is rendeznek banketteket, amelyek közül kiemelkedik a Belleville-ben 1840-ben megtartott bankett, ahol több ezer munkás előtt Pillot és Dézamy mondott beszédet. 1847 végén Guizot — éppen annak nagy tömegviszhangja miatt — végleg betiltotta a bankettmozgalmat, de már ez a rendelkezés sem akadályozhatta meg a júliusi monarchia végső összeomlását.

Az 1830-tól 1848-ig terjedő időszak ideológiai szempontból rendkívül heterogén korszak, Franciaországban a szocialista tanok egyetlen európai országra sem jellemző széles skálája, nagyfokú eszmei tarkasága jött létre. A 30-as évek elméleti-politikai sokszínűségét az adja, hogy a kapitalizmus kibontakozó ellentmondásaira a kor legjelentősebb szellemi áramlatai különbözőképpen reagálnak. A romantikus lázadás az irráció és érzelem elsőbbségét hirdeti a rációval és értelemmel szemben, és a megoldást az eszményített múltba helyezi. Ezzel szemben más kiutat vélnek felfedezni az utópista szocialisták, mint ahogy LUKÁCS GYÖRGY rámutat: „... olyan társadalmi-történelmi világképet keresnek, amely a forradalom utáni időszak ellentmondásosságából indul ki, és az ellentmondások jövőbeli legyőzésének perspektíváját tünteti fel valóságosnak.”¹² Az utópisták a romantika Én-kultuszával szemben a XVIII. századi racionalista filozófiához és forradalmi hagyományokhoz nyúlnak vissza, sajátosan keveredik elméletükben a felvilágosodás két jellegzetes társadalomtudományi felfogása, az ökonomisták (fiziokraták, Turgot) és a moralisták (Rousseau, Voltaire) által képviselt irányzat eszméi. (Az ökonomisták elméleti hatása minden kétséget kizáróan kimutatható pl. Saint-Simon munkásságában.)

A 30-as évek szociális gondolkodói éppen a júliusi forradalomban való csatlakozottság folytán szívesen fordulnak a nagy francia forradalom eszméi és vezéralakjai felé; akkor éli reneszánszát a Robespierre-kultusz (pl. 1831-ben apokrif Robespierre emlékirat jelent meg) és a jakobinus szellemet ápoló történetírás. Mint már említettük a forradalom szellemi hagyatékából kiemelkedően nagy hatást gyakoroltak az utókorra a kommunizmus XVIII. századi teoretikusának Babeufnek nézetei. Általában elmondható, hogy a forradalmi tradíciók mellett a XVIII. századi gondolkodás — nevezetesen a felvilágosodás — mély nyomot hagyott a XIX. századi szocialista elmélet-történetben. Az Aufklärung francia teoretikusai közül elsősorban Rousseau

szellemi hatása volt meghatározó, befolyása szinte kivétel nélkül fellelhető a XIX. századi szocialista elképzelésekben. A XVIII. században megjelenő kommunisztikus társadalomelméletek (Meslier, Mably, Morelly) iránti nagyfokú érdeklődés középpontjába Babeuf munkássága mellett Morelly-é kerül. A *Természet kódexe* (Code de la Nature) című írása Rousseau és Buonarroti művei mellett legnagyobb mértékben befolyásolta a XIX. század kommunista gondolkodóinak nézeteit. Hatást gyakorolt többek között Cabet eszmei formálódására, valamint Dézamy-éra, akinek a *Közösség kódexe* (Code de la Communauté) című könyvét közvetlenül Morelly inspirálta. Morelly művei mellett Mably-é is hozzáférhetők a XIX. század 30-as 40-es éveiben, de Meslier abbé figyelemreméltó írása a *Testamentum* azonban először csak 1864-ben jelenik meg.

Magának a szocializmus szónak az eredetéről annyit jegyezhetünk meg, hogy a XIX. századi szocialista rendszerek megalkotói Saint-Simon, Fourier még nem nevezték szocialistának tanításukat. Ez a szó először Angliában fogalmazódott meg minden valószínűség szerint, ahol OWEN 1841-ben írott *Mi a szocializmus?* című pamfletje nyomán kezdték iskoláját így nevezni, és Franciaországban a 40-es években terjedt el. Itt PIERRE LEROUX használta először, mint írja: „Én voltam az első, aki a szocializmus szót használtam. Ez egy neologizmus volt tehát, szükségszerű neologizmus. Ezt a szót az elterjedő individualizmus ellentétéként találtam ki.”¹³

A kritikai utópista szocialisták elméletei a harmincas-negyvenes évekre — tanítványaik minden erőfeszítése ellenére — nem válhattak politikai mozgalmakká, szektává merevedtek, és veszítettek népszerűségükből. A saint-simonizmus, amely egyszerű volt gazdasági, morális és vallási rendszer, egy szűk értelmiségi elit (Bazard, Enfantin, Rodriguez, Comte) doktrínájává válik; bár sajtója a *L'Organisateur* majd a Leroux szerkesztette *Le Globe* megpróbálja programját vidéken isnépszerűsíteni, ám mégsem tud a tömegek közé hatolni. A fourierista iskola legismertebb képviselője V. Considérant újságcikkeken és brossúrákon kívül számos elméleti művel is gazdagítja a falanszter-irodalmat, de annak gyakorlati megvalósítására tett kísérletei sikertelenek maradtak.

Szociális színezetű reformer törekvések jelentkeznek a katolikus egyházon belül is; a társadalmi problémák felé fordulás legerősebben Lamennais munkásságában érződik. Az *Egy hívő szavai* (Paroles d'un croyant) című művében — amely a szociális gondolkodók sorában jelöli ki helyét — a katolikus egyház kritikája az egész polgári társadalom kritikájává szélesedik, egy új demokratikus társadalomért harcol, amelyet az őskeresztényi állapottal azonosított kommunizmusban talált meg. A XVIII. századi ateizmus és racionalizmus ellenhatásaként a XIX. században nem ritka a miszticizmusba burkolt szocialisztikus tanok elterjedése, sőt nagyon sok gondolkodónál fellelhetők nyomai. Különösen erősen jelentkezik a katolikus és szociális tanok összefonódása a saint-simoni iskolához tartozó teoretikusok munkásságában, a már említett Pierre Leroux-nál.

A 40-es évektől a szocialista tanok mellett új, kommunistának nevezett elméletek is kezdenek elterjedni a munkásosztály körében. Maga a kommunizmus, bár nagyon régi eredetű szó, politikai értelemben csak 1838 körül kezdik használni Franciaországban. Ebben az értelemben a kommunizmust általában a közösségi társadalommal azonosították. ROGER GARAUDY *A tudományos szocializmus francia forrásai* c. művében a kommunista mozgalomnak 3 fő irányvonalát különbözteti meg. Egy misztikus áramlatot, amely a kommunizmust a kereszténységgel azonosítja, fő képviselője Cabet. Egy a babouvista, forradalmi tradíciókat követő irányzatot, amelynek vezéregyéniségei: Laponneraye, Pillot és Blanqui, és a Dézamy névvel fémjelzett materialista ágat.¹⁴

A Marx előtti kommunista teoretikusok mellett még két jelentős kortárs kispolgári szocialista gondolkodó nevét kell megemlítenünk, Louis Blanc-ét és Pierre-Joseph Proudhonét, akiknek elméleti tevékenysége szintén ebben az időszakban bontakozik ki. Blanc újságjában, a *Revue du progrès*-ben cikk formájában 1839-ben jelenteti meg a *Munka megszervezése* (Organisation du travail) című írását, amelyben a kapitalista konkurrenciát a munka megszervezésével, nemzeti műhelynek létrehozásával látja kiküszöbölhetőnek. Proudhon a francia szocialista gondolkodás egyik legnagyobb hatású alakja, a kapitalista termelési viszonyok könyörtelen kritikusa 1840-ben írta meg a *Mi a tulajdon?* c. művét, amelyben a magántulajdont veszi kritikai vizsgálat alá, de nem eltörölni, hanem egyenlő birtokkal kívánja helyettesíteni.

A júliusi monarchia a politikai élet zárttségéhez képest viszonylag nagy sajtószabadságot biztosít. A különböző irányzatok feltűnésével egyidőben jelentkezik újságjuk is, így pl. megjelenik a munkássajtó. Ezek az orgánusok az írni és olvasni tudás terjedésével óriási szerepet kapnak a különböző ideológiák elterjesztésében és népszerűsítésében.

Áttekintve a júliusi monarchia politikai-ideológia viszonyainak vázlatos vizsgálatát, megállapíthatjuk, hogy ez a kor Franciaország történetének jelentős periódusa, a munkásmozgalom és a hozzá kapcsolódó ideológiai áramlatok születésének időszaka. Az angol munkásmozgalommal ellentétben — ahol törvény nem gátolta a munkásosztály szervezkedését, már a XIX. század 30-as éveitől a chartista mozgalom keretében erős, legális munkásszervezetek alakultak ki — Franciaországban a már vizsgált okok következtében a munkásosztály titkos szervezetek létrehozására kényszerült, amely részben meghatározta harci módszereit is. Mégis e szervezetek lesznek azok, amelyek a burzsoá republikánus mozgalommal szakítva a kommunista eszmék felé fordulnak, és a 40-es évektől megindul a kommunista mozgalom eszmei és szervezeti önállósodása. Így tehát Franciaországban már erre az időszakra érvényes ENGELSNEK a *Kommunista Párt kiáltványa 1888-as angol kiadásához* írt előszavának azon gondolata, hogy a szocializmus egyre inkább „burzsoámozgalmat”, a kommunizmus pedig „munkásmozgalmat” jelent.¹⁵

Jegyzetek

1. idézi GARAUDY, R.: Les sources francaises du socialisme scientifique Edition Hier et Aujourd'hui Paris 1948. 116. o.
2. MARX: Osztályharcok Franciaországban MEM 7. k. 12. o.
3. ENGELS: Anti-Dühring MEM 20. k. 18. o.
4. Idézi TCHERNOFF, I.: Le Parti Républicain sous la Monarchie de Juillet A. Pedone Editeur Paris 1901. 54. o.
5. DOLLÉANS, E.: Histoire du mouvement ouvrier 1830—1871. Librairie Armand Colin Paris 1953. 170. o.
6. A mű eredeti címe: Conspiration pour l'Égalité dite de Babeuf Éditions Sociales Paris 1957. Jelen tanulmánynak nem célja annak vizsgálata, hogy BUONARROTI mennyiben interpretálja hűen Babeuf nézeteit. Mindenesetre Buonarroti maga is bevallja, hogy kevés irat állt rendelkezésre, ezért 30 év távlatából művének megírásakor elsősorban saját emlékeire hagyatkozott.
7. MARX: A moralizáló kritika és a kritizáló morál MEM 4. k. 329. o.
8. TCHERNOFF, I.: i. m. 80. o.
9. Idézi TCHERNOFF, I.: i. m. 386. o.
10. ENGELS: A társadalmi reform előrehaladása a kontinensen MEM 1. k. 483—484. o.
11. Erre vonatkozóan lásd TCHERNOFF, I.: i. m. 390. o.
12. LUKÁCS GY.: A társadalmi lét ontológiájáról I. k. Magvető Budapest, 1976, 184. o.
13. Idézi LABROUSSE, E.: Le mouvement ouvrier et les idées sociales en France De 1815 à la fin du XIXe siècle. Certificats d'Etudes Supérieures d'Histoire Moderne et Contemporaine Paris 1948. 119. o.

14. Erre vonatkozóan lásd GARAUDY, R.: i. m. Le communisme avant 1848 c. fejezet 155—168. o.
15. Erre vonatkozóan lásd ENGELS: Előszó a Kommunista Párt Kiáltánya 1888-as angol kiadásához MEM 21. k. 395. o.

**ANFÄNGE DER ARBEITERBEWEGUNG IN FRANKREICH
(BEITRÄGE ZUR POLITISCH-IDEOLOGISCHEN PHYSIOGNOMIE
DER JULIMONARCHIE: 1830-1848)**

ÉVA D. SZÉNÁSI

Die vorliegende Studie versucht die Entwicklung der Arbeiterklasse während der Julimonarchie in Frankreich auf der Spur zu folgen. Die Herauswicklung der Arbeiterorganisationen findet in legalen dann illegalen Gesellschaften statt, die im Rahmen der bürgerlich-republikanischen Bewegung funktionieren. Diese sogenannten geheimen Gesellschaften können für die ersten „reinen“ Arbeiterbewegungen betrachtet werden. In diesem Rahmen beginnt die Expansion der kommunistischen Ideen (BABEUF, CABET). Von den 1840-er Jahren entsteht eine organisatorisch und ideologisch selbständige Arbeiterbewegung.

**ИСТОКИ РАБОЧЕГО ДВИЖЕНИЯ ВО ФРАНЦИИ
(К ВОПРОСУ О ПОЛИТИКО-ИДЕОЛОГИЧЕСКОМ ОБЛИКЕ
ИЮЛЬСКОЙ МОНАРХИИ 1830—1848 ГГ.)**

ЭВА Д. СЕНАШИ

Данная работа предпринимает попытку проследить рабочее движение во Франции в период июльской монархии. Расцвет рабочих организаций сначала происходит в легальных коллективах, функционирующих в рамках буржуазно-республиканского движения, а затем — в нелегальных организациях. Эти, так называемые тайные общества, можно считать первыми подлинными рабочими организациями, в них происходит распространение коммунистических идей (Бабёф, Кабе). Начиная с 1840 г., в организационном и идеологическом отношении зарождается самостоятельное рабочее движение.